

Давидова І.В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук*

«ПРАВОЧИН» В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ

Значення правочинів важко переоцінити, адже кожен з нас стикається з даною категорією. Всі учасники цивільного обігу здійснюють «життя в праві» головним чином шляхом здійснення різних правочинів. Зокрема, фізичні особи щодня користуються послугами підприємств побутового обслуговування, роздрібною торгівлі, транспорту, зв'язку тощо. Різні організації вступають у цивільні відносини, пов'язані з постачанням товарів, будівництвом, перевезенням вантажів та ін. Фізичні та юридичні особи здійснюють при цьому правомірні дії, в результаті яких виникають, змінюються і припиняються цивільні права і юридичні обов'язки.

Відповідно до діючого цивільного законодавства України (зокрема, ч. 1 ст. 202 ЦК України) правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2003. – № № 40-44. – Ст. 356).

Зазначимо, що термін «правочин» не є новим для нашого законодавства. Цивільний кодекс УРСР 1922 р. містив розділ IV, який мав назву «Правочини», а ст. 26 даного кодексу передбачала, що «правочини, тобто дії, направлені на встановлення, зміну або припинення цивільних прав-відносин, можуть бути односторонніми і взаємними (договори)» (Гражданский кодекс УРСР 1922 р. – [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://civil-law.narod.ru/wist/gk22/>). Також слід звернути увагу на те, що термін «правочин» є більш вдалим ніж термін «угода», який використовувався у ЦК УРСР 1963 р., оскільки він охоплює і дії однієї особи, які не залежать від згоди або досягнення домовленості з іншими особами.

Оскільки термін «правочин» відсутній у сучасних тлумачних словниках української мови, його мовне значення слід виводити зі складових – «право» і «чинити». Термін «право» в словнику української мови тлумачиться, як 1) законодавство; юриспруденція; 2) система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки; 3) обумовлена певними обставинами підстава, здатність, можливість робити, чинити що-небудь, користуватися чим-небудь; 4) наука, що займається юриспруденцією; правознавство (Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпущко]. – К. : Аконіт. – Т. 3. – 1999. – С. 659-660). «Чинити» означає: 1) робити що-небудь, здійснювати щось; 2) поводитися певним чином, поступати згідно з якими-небудь принципами, правилами, настановами і т.п.; 3) спричинити щось своєю поведінкою; 4) бути джерелом чого-небудь, породжувати щось. (Новий

тлумачний словник української мови : у 4 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпущко]. – К. : Аконіт. – Т. 4. – 1999. – С. 823)

Виходячи із наведених значень складових слова «правочин» робимо висновок, що термін «правочин» можна тлумачити, як джерело, чинник, що створює можливість робити щось, користуватися чим-небудь, поводитися певним чином. При цьому зазначений чинник діє незалежно від того, чи мали місце дії однієї, чи кількох осіб. Таким чином, термін «правочин» є ширшим поняття «угода», яка означає «домовленість» двох або більше осіб. Отже, термін «правочин» заслуговує на позитивну оцінку, оскільки у юристів є можливість застосовувати його до правомірних дій однієї особи та погоджених дій кількох осіб.

Проаналізувавши як теоретичні положення щодо правочинів, так і законодавчі норма, можна сказати, що характерними ознаками правочинів, які дають можливість розмежовувати їх з іншими юридичними фактами, є:

– правочин завжди є вольовим актом, чим він відрізняється від юридичних фактів, подій, настання чи ненастання яких не залежить від волі осіб;

– правочином є не будь-яка дія, а лише та, яка спеціально спрямована на досягнення певного правового результату (набуття, зміну або припинення цивільних відносин), що зумовлено волею сторони (сторін) правочину;

– правочином є дія суб'єктів цивільного (приватного) права, які завжди є юридично рівними, отже, можливість вчинення ними правочинів – це елемент змісту їх цивільної дієздатності;

– правочин завжди є правомірною дією, чим він відрізняється від правопорушень. Правомірність правочину означає, що ним визначаються властивості юридичного факту, який породжує ті правові наслідки, настання яких бажають його суб'єкти.

Крім зазначених ознак є ще одне застереження, а саме: правочин має відповідати нормам моралі, бути «моральним». Вимога «моральності» правочину означає його відповідність сприйнятим суспільством ідеалам добра і зла, справедливості тощо. Необхідно зазначити, що правомірність і моральність правочину є комплексними поняттями і його ознаками.

Зазначені ознаки є загальними для усіх правочинів. Між тим притаманність їм наведених загальних ознак не є перешкодою для поділу (класифікації) правочинів на окремі види, з урахуванням тієї обставини, що вони можуть мати видові особливості.

Таким чином, аналіз правочинів дає можливість виділити загальні ознаки (які виділяють їх від інших юридичних фактів) та видові (які дають можливість поділяти їх за категоріями).